

Hayatın En Üst Katı: Gelenekselden Moderne Yaşlılık Olgusu ve Konum Arayışı

Top Floor of Life and Old Age Phenomenon Quest for Status From the Traditional to the Modern

Esra AYDINBAŞ

Bağımsız Araştırmacı, Ankara,
Türkiye

ÖZ

Bu çalışmada, yaşlılık kavramının algılarda ve mekânlarda geçmişten günümüze yaptığı seyahat ele alınarak değişen ve dönüşen toplumda süregelen konum arayışı tartışılmıştır. Küreselleşen dünyamızda giderek birbirine benzeyen toplumların değerler açısından yüzleştiği tehditlere karşın toplumun doğal süreçte geleneksel motifleri günümüz şartlarına uyarlayarak ürettiği çözümler incelenmiştir. Anadolu kültüründe yaşlılık olgusunun mevcut durumunu belirginleştirmeyi, toplumun kültürel ve dini kodlarından hareketle yeni bir konum arayışına çıkmayı amaçlayan bu çalışmada betimsel yöntem benimsenerek çağdaş literatür kaynakları taranmış, Anadolu coğrafyasında tarihsel süreç incelenmiştir. Bu bağlamda yaşlının toplumdaki işlevinin korunması için birey, aile ve toplumsal açıdan hem dini hem kültürel sorumlulukların ele alındığı çalışmada, toplumun doğal süreçte ortaya koyduğu bir pratik olarak yerinde yaşlanma ve aile büyükleriyle yakın oturma konusu üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak gelinen noktada; yaşlıların, Türk-İslam kültüründe sevgi, saygı ve şefkat ekseninde konumlandırıldığı gibi günümüzde de ailedeki ve toplumdaki yerini koruması, torunlarına kültürel aktarım yapabilmesi ve aidiyet hissettiği evinde yaşayıp gerekli hizmetleri evinde alabilmesinin bir gereklilik olduğu vurgulanmıştır. Yaşlılığında hayatının tecrübe açısından en zengin dönemini yaşayan insanın hayattan, aileden, genç kuşaklardan ve sosyal ilişkilerden izole olacağı bir tercih yapma mecburiyeti hissetmemesi için ona bu zenginliğini paylaşarak var olabileceği bir alan açılmalıdır. Tüm sorumluluk ve bakımı, kurumsal hizmet tarafından üstlenilerek bu değerli hazinenin huzurevlerinde saklanması yerine toplumun tamamının hazineden yararlanabileceği politikalar geliştirmenin ve uygulamanın makul yolları aranmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Sosyo-demografik değişim, kurumsal bakım, yerinde yaşlanma, yakın evlerde oturma pratiği, sosyal politika

ABSTRACT

In this study, the evolution of the concept of old age in perceptions and places from the past to our time was discussed with a focus on the never-ending quest for status in a changing and transforming society. The solutions naturally developed by the society over the natural course using traditional motifs against threats to the values of societies, which are increasingly becoming like each other in the globalizing world, were investigated. In this study, which aims to clarify the current situation of the old age phenomenon in Anatolian culture and to seek a new position based on the cultural and religious codes of the society, the descriptive method has been adopted, contemporary literature sources have been scanned, and the historical process in the Anatolian geography has been examined. In this context, the religious and cultural responsibilities of individuals, family members, and society for the protection of the functions of old people in society were addressed in the study, touching on the concept of aging in place and the practice of residing closer to family elders. As a result, it has been emphasized that it is a necessity for the elderly to maintain their place in the family and society today, as they are positioned on the axis of love, respect and compassion in Turkish-Islamic culture, to be able to make cultural transfer to their grandchildren, and to live in their homes where they feel a sense of belonging and receive the necessary services at home. A space should be created for old people to allow them to exist by sharing their rich life experiences with others instead of forcing them to make choices where they will be isolated from life, the family, young generations, and social relations. Reasonable methods

Geliş Tarihi/Received: 20.06.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 04.02.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 20.06.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Esra AYDINBAŞ

E-mail: esraserdaroglu@hotmail.com

Cite this article as: Aydınbaş, E. (2023).

Top floor of life and old age
phenomenon quest for status from
the traditional to the modern.

Current Perspectives in Social Sciences,
27(2), 133-142.

should be sought for developing and implementing policies to ensure that the entire society can make use of the precious treasury of experiences of old people instead of hiding this treasury away in old age asylums where responsibilities and care related to them are undertaken through institutional services.

Keywords: Social-demographic change, institutional care, aging in place, practice of residing close, social policy

Giriş

Tüm çağlarda kültürümüzün temelini oluşturan sevgi ve şefkat duygusu aileye ve yaşlıya bakış açımızı da şekillendirmiş, yaşlı büyüklerimiz bolluk ve bereket kaynağı olarak nitelendirilmiştir. Bunun yanı sıra her geçen gün biraz daha küreselleşen dünyamızda, kitle iletişim araçlarının etkisiyle toplumsal değerler ve kültürel öğeler açısından farkların giderek azaldığı, toplumların kendi kültürlerinden uzaklaşarak birbirine benzedikleri görülmektedir. Kılıç (2005, ss. 83-84) bu durumu, küresel pazar ekseninde oluşturulan maddi değerlerin, gittikleri ülkelere kendi anlam ve kültür kodlarını da beraberinde götürmesine bağlamaktadır. Bu ürünleri tüketen toplumlar ürünlerle birlikte arka planda yer alan değerleri de almakta ve böylece toplumlar devamlı bir tüketime teşvik edilmektedir. Böylece toplumların değerlerinin bir kısmı yok olurken, bir kısmının önemi artmakta ve birçoğunun ise anlamı değişmektedir. Dolayısıyla sosyal değişim kaçınılmaz bir hâl almaktadır. Örneğin doğuda henüz geleneksel kültürde bağlılık ve kolektivist değerler önem taşırken batı kültürünün başarılı yaşlanma modelini esas alan yaklaşım bireysellik ve bağımsızlık perspektifinden bakmakta ve yaşlılığı bağımlılık, zayıflık ve kırılabilirlik süreçleriyle açıklamaktadır. Bu perspektif yaşlılığı bireyin bağımsızlığını engelleyen bir olgu olarak ele almakta ve kurumsal bakımı ön plana çıkarmaktadır. Doğu Asya'da uyum ve denge esas alınırken Amerikan kültüründe refahın çekirdeğini başarı oluşturmaktadır (Fry ve ark., 1997, ss. 99-100; Liang & Luo, 2012, s. 327; Uchida ve ark., 2004, ss. 223-224). Dolayısıyla gerçekle çok da tutarlı olmayan başarılı yaşlılık kriterlerini sağlayamayan insanlar bakım hizmeti almaya yönlendirilmekte ve böylece genç kuşakların sözde özgürlüğünü kısıtlayan faktörler bertaraf edilmiş olmaktadır. Bu durumda kurumsal hizmetin gerekçe ve amacının eskiden bu yana oldukça değişmiş olduğu görülmektedir.

Yaşlılık kavramının geçmişten günümüze değişen algısıyla birlikte yaşlıların refahına yönelik sosyal politikalar da aynı ekseninde değişmektedir. Refah düzeyi yüksek ülkelerle birlikte dünyanın genel durumuna bakıldığında gelişen ve değişen yaşlılık politikalarının pratikte karşılığı; gazete manşetlerine düşen fotoğraflarda beklenilen aksine üzücü manzaralar yansıtmaktadır. Bakım hizmetleri, sağlık ve sosyal güvence bakımından yaşlıların konforlu bir yaşam sürdüğü bu ülkelerde madalyonun diğer tarafında toplumun genç ya da yaşlı her ferdinin yaşadığı derin bir yalnızlık gözlemlenmektedir. Bu durum, refah düzeyi ile sosyal tecrit arasında bir bağlantı olup olmadığını akıllara getirmektedir. Zayıf aile bağları ve komşuluk ilişkilerinde geline son nokta buna işaret etmektedir. Yaşlılık uygulamaları açısından tüm dünyanın örnek aldığı Norveç'in başkenti Oslo'da yaşanan bir hadise bu derin yalnızlığı gözler önüne sermektedir. Bir apartman dairesinde yalnız yaşayan 60 yaşlarında bir insanın ölümü 9 yıl sonra fark edilebilmektedir (NTV, 2021). Birden fazla çocuğu olan bir insan, konforlu yaşamının içinde böylesine bir yalnızlığa mahkum olabilmektedir. Ülkelerin refah kavramı hakkında önemli veriler sağlayan bu haberlerden bir örnek de Almanya'da Kuzey Ren Vestfalya eyaletinden gelmektedir. Münster kenti yakınlarında bulunan Senden'deki evinde tek başına yaşayan emekli bir insan 2011 yılında evinde vefat ettikten 8 sene sonra bulunduğu binada bir yangın çıkması sonucu itfaiyeciler tarafından fark edilmiştir (Anadolu Ajansı, 2019). Bu örnekte de faturaları otomatik ödeme talimatıyla günün gününe ödenen ve kimseye muhtaç olmayan yaşlı bir insanın konforlu hayatının arkasında yaşanan derin yalnızlık ve acı, çarpıcı bir fotoğrafla karşımıza çıkmaktadır. Refah düzeyi yüksek bir hayatın sonunda, evde köpeğiyle birlikte iskelete dönen bedenleri, yaşadıkları toplumun nerede hata yaptığını gözler önüne sermektedir. Yaşlılık politikalarında geline son nokta böyleyken pandemiye gafil avlanan dünya, yaşlılığın mevcut şartlarını ayan beyan yansıtan fotoğraflar vermeye devam etmiştir. Krizin en vahim görüntüleri ise yine refah düzeyi yüksek ülkelere gelmiştir. New York'ta huzurevlerinde yaşlılar yataklarında, aç, susuz ve nefessiz bir şekilde ölüme terk edilirken (BBC News, 2020), İngiltere'de hastaneye dahi kabul edilmemiş, evde yalnız başına ölmüş ve cesetleri haftalar sonra bulunmuştur (The Associated Press, 2020). Benzer durumda olan İspanya'da ise huzurevlerine terk edilmiş yaşlılar yataklarında ölü olarak bulunmuştur (Togoh, 2020). Yaşlıları böyle zor zamanlarda, yaşamaktan başka seçeneklere yönlendirmek ise artık sıradan normal bir davranış hâlini almış; ülke ekonomisi için yaşlıları ölüme davet eden Teksas Vali Yardımcısı bunu söylerken hiç utanmamıştır (Madani, 2020). Yaşanan bu örnekler, vicdan ekseninde şekillenmeyen hiçbir kavramın insani sonuçlar vermeyeceğini refah kavramı üzerinden dünyanın yüzüne çarpmaktadır.

Tüm dünyayı etkisi altına alan pandemide dünyadan yansıyan fotoğraflara karşın Türkiye'de huzurevlerinde krizin başarılı bir şekilde yönetildiğini söylemek mümkündür. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın kurumlar için hazırladığı salgın öncesi bilgilendirme rehberleri, huzurevi ve bakım merkezlerinde henüz Türkiye'de vaka görülmeden alınan tedbirler, vakalar görülmeye başladıktan sonra tüm il müdürlüklerinde kurulan izleme ve takip birimleri, birimler arası sağlanan hızlı haberleşme ağı ve düzenli toplantılar, kurumlarda personelin 14 gün vardiya sistemi ile çalışması ve vardiya değişimlerinde personele yeniden test uygulanması, aile bilgi sistemi üzerinden kurumların ihtiyaçlarının ve stoklarının, dezenfekte ürünlerinin, koruyucu donanımlarının takip edilebildiği bir modül oluşturulması, kurumlara giriş-çıkışların ve yeni kabullerin durdurulması ile bulaş yolunun kesilmesi, kurumlarda olası risklere karşı izolasyon katları ve odaları kurulması, herhangi bir sebeple hastanede gördüğü tedavi sonrası taburcu olan yaşlıların risk oluşturmadan hizmet almaları için bağımsız alanlarda izolasyon merkezleri kurulması gibi tedbirler Dünya Sağlık Örgütü tarafından kayıtlara geçirilmiş, bu uygulamaların dünyada örnek teşkil etmesi amacıyla yayınlanmasına karar verilmiştir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020a). Ülkemizde yaşlı hastalara tahsis edilen yatak ve solunum cihazı sayısı ortalamanın üstünde tutularak yaşlıların tedavisine öncelik verilmiştir. Yaşlılara gösterilen bu özen, büyüklerimizin geleneksel Türk toplumundaki konumunu koruyor olduğuna işaret etse de modernleşmekte olan her toplum küreselleşen dünyanın dayattığı değerler açısından tehdit altındadır.

Yaşlılık algısı açısından toplumlar arasındaki farklılık giderek ortadan kalkmakta modernleşen ve değerleri üretim ve tüketim ilişkileri üzerinden okumaya başlayan her toplumun yaşlıya bakışı değişmektedir. Üretime aktif katkı sunamayan yaşlının tüketici olarak algılandığı bu bakış açısı, yaşlıyı değersiz bir yerde konumlandırmaktadır. Yaşlının sosyal statüsü zarar görmekte, ona yönelik davranış ve tutumlar olumsuz etkilenmektedir (Ceylan, 2015, ss. 25-54) Bu durumda Türkiye’de toplumsal değişim göz önünde bulundurularak aile ilişkileri yeniden değerlendirilmeli, modern toplumun aile modeli olan çekirdek ailede, büyüklerin yerinin belirlenmesine yönelik sağlam adımlar atılmalıdır. Geleneksel kültürde olduğu gibi aile bağlarının iyileşmesine ve yaşlıların ailedeki yerinin korunmasına yönelik sosyal politikalara ihtiyaç vardır (Tufan & Yazıcı, 2009, ss. 50-51).

Amaç ve Yöntem

Sosyo-ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerde her yedi insandan biri 65 yaşın üzerindeyken 2030 yılında her dört kişiden birinin 65 yaş üzeri olması tahmin edilmektedir (World Health Organization, 2002). Türkiye’de ve Dünya’da yaşlı nüfus üzerinde belirgin bir şekilde gözlemlenen demografik dönüşüm karşısında her toplum özgün kültürel yapısını koruyarak yeni düzenlemelere gitmelidir. Her geçen gün bu dönüşümden ve değişimden payını almaya devam eden Türkiye için yeni sosyal politikalara ihtiyaç doğmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı yaşlının toplumdaki işlevinin korunması için gelenekten günümüze uyarlanabilecek uygulamalar açısından makul bir çözüm arayışı ortaya koymaktır.

Bu çalışmada betimsel yöntem benimsenerek, yaşlılık olgusuna ilişkin çağdaş literatür kaynakları taranmış, yaşlının toplumdaki konumu açısından Anadolu coğrafyasında tarihsel süreç incelenmiştir. Küreselleşen dünyamızda giderek birbirine benzeyen toplumların değerler açısından yüzleştiği tehditlere karşın toplumun doğal süreçte geleneksel motifleri günümüz şartlarına uyarlayarak ürettiği çözümlere odaklanılmış, birey, aile ve toplumsal açıdan hem dini hem kültürel sorumluluklar yaşlılık konusu açısından ele alınmıştır. Türk-İslam kültüründe sevgi, saygı ve şefkat ekseninde konumlandırılan yaşlıların günümüzde de ailedeki ve toplumdaki yerini koruması, torunlarına kültürel aktarım yapabilmesi ve aidiyet hissettiği evinde yaşayıp gerekli hizmetleri evinde alabilmesi için geleneğe uygun sosyal politikalar geliştirmenin ve uygulamanın gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Geniş aile geleneğinden yakın oturma pratiğine, kurumsal bakımdan yerinde yaşlanmaya, kontrolsüz değişimden kültürel kodlara, yaşlılık olgusuna açıklık getiren araştırma, eski ile yeni, küresel ile yerel perspektiflerden karşılaştırmalı bir bakış açısı sunması açısından önem taşımaktadır.

Geniş Aile Geleneğinden Yakın Oturma Pratiğine

Kayıpları ve kazanımlarıyla birlikte yaşlı büyüklerini önemseyen ve geliştiren bir toplum varsa o toplumun yaşlıları konumlarını koruyarak var olmaya devam ederler. Çocukları ise umut ve güven içinde büyürler. Bu tespiti yapan Molidoma Patrice Somé (1994, s. 11) dört yaşında bir çocukken bir Cizvit rahibi tarafından Batı Afrika’nın Yukarı Volta kentine bağlı köyünden alınıp ruhban okuluna götürülür. Tam 15 yıl yaşadığı tecrit sonrasında kaçır ve köyündeki kabilesine geri döner. Ailesi ve aidiyet hissettiği her şeyden uzak yaşadığı bu mahrumiyet sürecinden sonra büyükbabasından ve eski kuşaklardan öğrendiklerini yani yüzyıllarca birikerek oluşan kadim bilgeliği tüm dünya ile paylaşır. Başlangıç noktam diye nitelendirdiği dönüşünde eski ve yeni arasındaki o güçlü bağa ve o bağın önemine işaret eder. Resnick de (1987, ss. 13-15) bu düşünceyi destekler nitelikte; gerçek bir dünyanın ancak kuşak çeşitliliğiyle var olabileceğini dile getirir. Toplumla bağlantılı gerçek bir öğrenme ancak eski ve yeni kuşağın bir arada olduğu bir öğrenme şeklidir.

Geleneksel kültürde, bilgi, hikmet ve tecrübesine bağlı olarak geçmişte temsil eden yaşlısıyla, içinde bulunduğumuz zamanı temsil eden yetişkinleriyle, umudu ve geleceği temsil eden çocuklarıyla her kuşağın ayrı bir yeri ve değeri vardır. Kuşaklararası iletişim ailedeki her kuşak için önemli ve anlamlıdır (Altan & Tarhan, 2018, s. 27). Geniş aile bağlarına duyduğu ihtiyaç açısından oldukça önemli bir evrede olan çocukların yetişme çağı, anne babanın sorumluluk ve meşguliyetlerinin yoğun olduğu dönemlere denk gelir. Çocuğun ilgi ve sevgiye en ihtiyaç duyduğu bu evrede anne-baba bir yandan, hayata dair hayal kurmak, hedef belirlemek, hedefler için çabalamak, çalışmak, üretmek kazanmak, yetmeye ve yetişmeye çalışmakla meşguldür. Ayrıca çocuk bakımı ve eğitimi açısından yaşlılara göre tecrübesizdir. Buna karşın büyükbaba ve büyükanneler, çocukların ilgi ve sevgi gereksinimine cevap vermek, bilgi ve becerilerini paylaşmak, kültür aktarımı yapmak, onlarla nitelikli zaman geçirmek için yaşamlarının en uygun dönemlerinde olabilirler. Hem deneyim zenginliği hem de meşguliyet açısından şartlar torun yetiştirmek için genellikle elverişlidir. Zira yaşam deneyimleri ve bu deneyimlerin onlara kazandırmış olduğu bilgelik ve olgunlukla birlikte onların varlığı ailenin denge unsurunu oluşturabilmektedir (Özmete, 2017, ss. 1-2). Buna karşın King’e göre, yaşlılıkta çocuklarla ve torunlarla farklı coğrafyalarda yaşıyor olmak hayata katılımı azaltan ve aile hayatını olumsuz etkileyen bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum yaş ilerledikçe insana durağanlık ve işe yaramazlık hissi yaşatabilmekte, psikolojik desteğe gereke oluşturulan etkenlerden biri olabilmektedir (Akt. Erikson., 2014, s. 100). Öte yandan kadın nasıl geleneksel toplumda çalışma hayatının içinde ise günümüzde de bu durum daha yoğun olarak devam etmektedir. Fakat bu kez aile büyükleri rollerinin başında olamamaktadır. Çocuklar okuldan çıktığında anne babalarının henüz işte olması sebebiyle o çocuklar için güvenilir bir yetişkin ihtiyacı doğmaktadır. Eskiden annesi işinin başındayken çocuk dedesi ve ninesinden değerleri ve kültürel mirası devralıyorken şimdilerde o çocuk kurumsal bakımla profesyonel hizmet almaktadır. Çünkü büyük olasılıkla dede ve ninesi memlekette çocuk ise onlardan çok uzaktadır. Bu açıdan yaşlıların, dede ya da ninelik rollerini gerçekleştiriyor olmaları, ihtiyaç duydukları hayati katılımı sağlayabilmeleri açısından önem taşımaktadır. Altan ve Tarhan’ın (2018, ss. 36-38) bulgularına göre, yaşlılar torunlarıyla nitelikli zaman geçirdiğinde zihinsel, bedensel ve psikolojik açıdan beslenebilmekte, uyumlu yaşlanma sürecine katkı sağlayabilmekte, hayatı anlamlandırıp benlik bütünlüğünü hissedebilmektedir. Bu bağlamda Tornstam da (2011, s. 176) benzer bir tespitte bulunarak, yaşlıların çocuklarla derin ve anlamlı bağlar kurmasının onlar için önem taşıdığı söyler. Yaşlılıkta yüzeysel sosyalleşmeye ilgi kaybolurken, gençlerle, çocuklarla, kendinden sonraki kuşaklarla daha nitelikli ve derin ilişkiler önem kazanmaktadır. Durum böyleyken Türkiye Aile Yapısı Araştırması’nın (2014) verileri Türkiye’de torununa bakan anneanne oranının %3,9, babaanne oranının ise %5,3 olduğunu göstermektedir. Evler arası mesafe ya da sağlık sorunları gibi faktörler bu oranların artmasını engellemektedir fakat uygun sosyal politikalarla bu

orani artırmak mümkün olabilir. Çocukların ve yaşlıların birbirine ihtiyacının olduğu bu şartlarda Türkiye'de geniş aile, yerini çekirdek aileye bıraksa da yakın evlerde oturma uygulaması, aile ilişkilerinin devam ettiğini göstermektedir (Wolf & Aykan, 2000, ss. 415-417). Geniş ailenin günümüze uyarlanmış bir biçimi olarak yaşlı büyüklerle kapı komşu olma pratiğinde, geniş aile geleneği birçok açıdan işlevine devam etmektedir. Böylece karşılıklı destek ve yakın ilişki ömür boyu sürebilir (İmamoğlu ve ark., 1993, ss. 38-39). Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nın (2011) verilerine göre 2006 yılında en az bir akrabası ile aynı binada yaşayanların oranı %13'tür. Çoğunlukla yetişkin çocuklar, kayınvalide-kayınpeder ya da anne baba ile aynı binada yaşamaktadır. Beş yıl sonraki veriler aynı binada yaşayanların oranının %17'ye yükseldiğini göstermektedir. Bu oran yükselirken çocuğuyla aynı evde yaşayan kayınvalide-kayınpeder ya da anne baba oranında düşüş görülmektedir. Duruma bakılırsa aynı evde yaşayanlar aynı bina içerisinde başka bir daireye geçmiş olabilirler (Özbay, 2011, ss. 75-80). Aynı evde yaşamak yerine aynı mahallede, yakın evlerde yaşayarak hayatı paylaşmaya devam etmek, ailenin her ferдинin özerkliği ve dengeli bağlar kurmak açısından nitelikli görünmektedir (Aytaç, 1998, ss. 260-262). Kültürün doğal akışında toplumun kendi ürettiği çözümler Türkiye'nin modernleşme sürecinde sosyal politikalara yön vermesi açısından önemli veriler sağlamaktadır. İnanç ve değerler ekseninde hayatın akışında gözlemlenen bu pratikler diğer ülkelerin genel görünümünden biraz farklı izlenimler oluşturmaktadır. Aile büyükleriyle aynı evi paylaşanlar ya da yakın evlerde yaşayanların oranı bu görüşü destekler niteliktedir. Dolayısıyla huzurevlerini yaygınlaştırmak yerine geleneğin günümüze en uygun yöntemlerle uyarlanması ve bu yönde gereken teşviklerin yapılması, aile kültürünün korunması açısından daha uygun görünmektedir.

Kontrolsüz Değişimden Kültürel Kodlara

Tarih boyu yaşanan siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik süreçlere, çevreye ve yöreye göre değişen yaşlılık algısı, yaşlının sosyal konumunun ve ona yönelik tutum ve davranışların belirleyicisi olmuştur. Geleneksel toplumlarda demografik yapı, kültür ve değerler açısından toplum henüz değişmediği için yaşlılık deneyim ve gücün sembolüdür. Geleneksel Türk toplumları, deneyim ve bilgi açısından *aksakal* olarak nitelendirildiği yaşlının bilgeliğine her dönemde başvurmuştur. "*Türk karır, kılıcı karırmaz (Türk yaşlanır, kılıcı yaşlanmaz)*" atasözü, toplumda yaşlıların statü ve değerini vefat edinceye dek koruduğunu göstermektedir (Ceylan, 2018, s. 517). Gerek cenaze işlemleri ya da hastalıkların tedavisi gibi tecrübe gerektiren konularda bilgi ve deneyim zenginliği sebebiyle gerek İslamiyet'in kabulüyle birlikte benimsenen dini bir sorumluluk bilinci ile Türk kültüründe yaşlının konumu geçmişten günümüze yerini korumuştur. Bir Oğuz atasözüne "Söz ulunun, su kiçiğin" ifadesiyle yansıyan ve bilhassa kabile yaşamıyla birlikte edinilen bu saygınlık töreleme de yansımasıdır. Oğuz destanlarında, destan kahramanlarının erdemli davranışları arasında yer alan yaşlıyı korumak, ona yardım etmek, şefkatle yaklaşmak Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte bir sorumluluk olarak önemini korumaya devam etmiştir (T. C. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2012, ss. 11-14). Yaşlıya gösterilen bu özen İslamiyet'in insana bakış açısını yansıtmakta ve bir değer ve davranış biçimi olarak toplumda kendini göstermektedir. Bu minvalde küçüklerin büyüklerle selâm vermesi, söz hakkında önceliğin büyüklerle verilmesi, cemaatle namaz kılınırken Peygamberimizin arkasındaki ilk safın yaşlılar için ayrılması gibi örneklerle (Akt. Özafşar, ve ark., 2019a, s. 284) yaşlıya yaklaşım konusunda insanlara yöntem gösteren Hz. Muhammed (sav) "Büyüklerimize hürmet göstermeyen, küçüklerimize de merhamet etmeyen kimse bizden değildir" diyerek tüm kuşakların birbirine sevgi ve saygı göstermesi gerektiğine işaret etmiştir (Akt. Özafşar ve ark., 2019a, s. 358).

Manevi değerler ekseninde şekillenen bu yaklaşım, kurumsal hizmetlerde de kendini göstermiştir. İhtiyaç sahibi yaşlıların korunması amacıyla açılan ilk kurum 11. yüzyılda Selçuklular'da kurulan Darürreha'dır. Sivas'ta açılan ve günümüz huzurevi işlevinde hizmet veren bu kurumun örnekleri sonraki dönemlerde çoğalmıştır. Osmanlı'da bu tür sosyal hizmetler 19. yüzyıla kadar vakıflar kanalıyla verilirken 19. yüzyıl itibarıyla kamu kurumları ve hayır kuruluşları bünyesinde devam etmiştir. Bunun bir örneği olan Darülaceze, II. Abdülhamit döneminde ihtiyaç sahibi ve engelli insanlar için 1895 yılından beri halen varlığını korumaktadır. Cumhuriyet ilan edildikten sonra 1930'da yürürlüğe giren 1580 sayılı yasa ile birlikte ilk defa bir kamu kuruluşu olarak belediyelere yaşlı evleri yapma ve yaşlıları koruma mükellefiyeti getirilmiştir. Bu tarih itibarıyla Türkiye'nin çeşitli illerinde yaşlılara hizmet vermek amacıyla aceze evleri, huzurevi, düşkünler evi, güçsüzler yurdu gibi kurumlar açılmıştır (T. C. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2012, ss. 11-14).

Geleneksel Türk kültüründe İslami motiflerin yaşlılık kavramına ve algısına etkisi büyüktür. Kur'an-ı Kerim'de insanın anne-babasına karşı sorumlulukları, bilhassa yaşlılık dönemlerinde onlara sergilenmesi gereken tutum detaylı olarak açıklanmıştır. İsrâ suresi 23. ayetin tercümesi şöyledir: "*Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara "öf!" bile deme, onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle*" (Altuntaş ve Şahin, 2011). İnsanın anne ve babasına karşı bu sorumluluğunun bugünün şartlarında en nitelikli şekilde nasıl hayata geçirilebileceği ise yerinde yaşlanma konusu bağlamında ele alınabilir. Bu bağlamda yaşlılık evresinde yaşam şartlarının iyileştirilmesine ilişkin arayışlardan biri olarak yaşam aranjmanları konusunu alan ve yaşlı insanların aileleri ile farklı yaşama biçimlerini ele alan araştırmada Kalaycıoğlu ve ark. (2003, s. 46) büyükşehirlerde yerini çekirdek aileye bırakan geniş ailenin, aile büyükleriyle aynı muhitte yakın evlerde yaşama pratiğine dönüşmek suretiyle devam ettiği sonucuna varmıştır. Bu durum tüm gelir grupları açısından benzerlik gösterirken günümüz şartlarında yaşlının korunup kollanması için bir çözüm niteliğindedir. Fakat aynı muhitte yaşamanın niteliği her aile için aynı değildir. Ailesiyle aynı avlunun içinde derin bir yalnızlık yaşayan yaşlıların durumu buna örnek gösterilebilir. Hâl böyleyken yaşlı anne-babası olan 45-64 yaş aralığında bulunan yetişkin çocuklar bir yandan torun sahibi olabilecek yaşlara doğru ilerler. Aynı zamanda kendi çocuklarının bir hayat kurmaya çalıştığı bu evre, yaşlanıp ilgi ve bakıma ihtiyacı olan anne babalarının sorumluluğunu taşıdıkları evredir. 2006 ve 2011 yıllarında bu evredeki bireylerin yaklaşık dörtte birinin babası, yarıya yakınının da annesi sağdır. İnsan ömrünün git-gide uzaması ve bu oranın artması ön görüldüğünde (Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2014, s. 68) yetişkin çocukların bu süreçleri ayrı bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Üzerindeki sorumlulukları onları baş etmeleri gereken zorlu bir sürece sokabilmektedir. Dolayısıyla yaşlılık politikalarında yetişkinlerin bu gereksinimlerinin gözetilmesi gerekmektedir. İlişkilerin dengeli olarak yürütülmesi için özellikle bu grubun baş etme sürecini bütüncül bir anlam sistemi ile desteklemek amacıyla maneviyattan faydalanılmalı, hayat, yaşlılık

ve ölüm bir bütünlük duygusu içinde ele alınmalıdır. Hangi şartta olursa olsun hiçbir yaşlının yalnızlığa mahkum edilmemesi için Hz. Muhammed'in (sav.) yaklaşımı bu bağlamda insanın sorumluluklarına ışık tutmakta ve aynı zamanda motivasyonunu artırmaktadır: *"Bir genç, ihtiyar bir kimsese yaşından dolayı hürmet ederse, Allah da ona yaşlılığında kendisine hürmet edecek birisini hazırlar."* (Akt. Özafşar, ve ark., 2019a, s. 277). Yaşam insanın nihayetinde kendi sesinin yankısını duyacağı ve ektiğini biçeceği bir düzende ilerler. İnsan nasıl bir yaşlılık umuyorsa yaşlıya yaklaşımı da öyle olmalıdır.

Kim olduğunu bilmek, değerlerini üzerine inşa ettiği manevi temelin bilincinde olmak ve köklerini hatırlamak insana zor durumlarla baş ederken anlam bütünlüğü duygusuyla birlikte umut verir. Bu bilinç ve bütünlük duygusu ise insanın aidiyet hissettiği değerler ve maneviyat ekseninde oluşur. Adler, vatan, aile, ya da Tanrı inancı gibi aşkın bir amaç ekseninde oluşan ve toplumun geneli tarafından paylaşılan değerlerin çözülmesi durumunda toplumsal birlikteliğin bozulmasının söz konusu olabileceğine işaret eder (Seligman, 2007, ss. 290-291). Bununla birlikte kendinde bulunmayan özellikler nedeniyle her zaman başkalarına gereksinim duyan insan kendisiyle birlikte başkalarını da düşünmek durumundadır. Başkalarını rakip olarak gören ve yalnızca kendini düşünen benmerkezci çocuklar yetiştirmek, yalnız bireylerden oluşan bir toplum üretir. Her insanı ailesinin bir ferdi, içinde yaşadığı dünyayı ise evi olarak gören, yaşadığı toplum ve insanlık için sorumluluk taşıyan, insani ilişkilerinde iyi olan ve insanlara faydalı olan kişiler yaşadığı topluma aidiyet ve sorumluluk duygusu taşır. Kendine de insanlara da değer veren kişiler ancak anlamlı bir varoluş süreci yaşayabilirler (Adler, 2000, ss. 8-12). Bu değerlerin hayat bulması için en önemli motivasyon kaynağı ise anlam ve dünyayı algılama biçimi açısından toplum için ortak bir dayanışma zemini sağlayan inanç ve maneviyattır. Maneviyat, değişim sürecinin tehditlerine karşı özgün kültür ve değerler ile toplumsal bütünlüğün istikrarını sağlar (Okumuş, 2009, s. 328). Değerlerin temelinde ise inanç ve kabuller vardır. Yargı, hedef ve eylemleri daha üst hedeflere taşıyan, davranışlara rehberlik eden, nihai anlamda nasıl olunması ve nasıl davranılması gerektiği konusunda insanı motive eden inançlardır (Hökekleli, 2011, s. 265).

Kur'an-ı Kerim'de yaşlılık konusuna birçok boyuttan yaklaşılmış, gerek bireysel ya da toplumsal sorumluluklara işaret edilmiş gerek insanın yaşlılık evresinde sunulan kolaylıklara açıklık getirilmiş ve hayatın içinde varlıklarını sürdürmeleri için teşvik edilmiştir. Bu minvalde Ahkâf suresi 15. ayette insanın bu dünyaya gelişi ve yetiştirilmesindeki rolü vurgulanarak anne babanın bu zahmetli sürecine dikkat çekilmekte ve insana anne-babaya iyi davranma sorumluluğu verilmektedir. Allah bu ayette insanın vefa duygusuna hitap etmekte ve aynı zamanda onun motivasyonunu artıracak bir dua örneği sunmaktadır.

"Biz, insana anne babasına iyi davranmayı emrettik. Annesi onu ne zahmetle karnında taşıdı ve ne zahmetle doğurdu! Onun (anne karnında) taşınması ve süttten kesilme süresi (toplam olarak) otuz aydır. Nihayet olgunluk çağına gelip, kırk yaşına varınca şöyle der: Rabbim! Bana ve anne babama verdiğin nimetlere şükretmemi, senin razı olacağın salih amel işlememi bana ilham et. Neslimi de salih kimseler yap. Şüphesiz ben sana döndüm. Muhakkak ki ben sana teslim olanlardanım."

Başka bir örnekte Lokmân suresi 14. ayette yine anne-baba hakkı hatırlatılmaktadır: *"İnsana da anne babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi, onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun süttten kesilmesi de iki yıl içinde olur. (İşte onun için) insana şöyle emrettik: "Bana ve anne babama şükret. Dönüş banadır."* Aynı konu hadislerle de pekiştirilmekte, Allah'ın rızası anne babaya iyi davranma koşuluna bağlanmaktadır. Hadislerde, kişinin anne- babasını maddi ve manevi anlamda koruma ve onları gözetme yükümlülüğüne işaret edilmektedir. Bu bağlamda "Bakmakla yükümlü olduğu kimseleri ihmal etmesi, kişiye günah olarak yeter." hatırlatmasında bulunan Hz. Muhammed (sav.) bu yükümlülükle birlikte saygı ile sevgi ile gönül almanın önemini bir diyalogunda vurgulamaktadır. Hz. Peygamber'e biat etmek üzere uzaklardan gelen bir adam: *"Anne babamı ardımdan ağlar bırakıp sana geldim Ya Resulallah !"* dedi. Hz. Peygamber "Onların yanına geri dön ve ikisini de nasıl ağılattıysan öylece güldür!" buyurdular. "Geri dön ve anne babandan izin iste. Eğer izinleri olursa savaşa katıl, yoksa onlara iyilikte bulun." diyerek anne babaya verilecek emeği ve onlara yapılacak iyiliği Allah yolunda sarf edilecek çabaya benzetmiştir (Akt. Özafşar, ve ark., 2019b, s. 181). *"Amellerin en üstünü hangisidir?"* diye sorulduğunda ise cevap benzer niteliktedir: *"Vaktinde kılınan namaz ve anne babaya iyilik etmektir. Sonra da Allah yolunda cihad etmek gelir."* (Akt. Özafşar, ve ark., 2019b, s. 181). Hadislerde anne-babaya iyiliği ifade etmek için "birr" kelimesi kullanılır. Dünya ve ahiretteki iyilik ve güzellikleri içinde barındıran "birr" kelimesinin aynı zamanda anne babanın gönlünü hoş tutmak, onlarla gönül bağı kurmak, yaşlılıklarında onlara kol kanat germek gibi anlamlarda kullanılması çok manidardır (Akt. Özafşar, ve ark., 2019b, s. 181). Farklı inançlara mensup olsalar dahi anne-babaya olan sorumluluk sürmektedir. Ebu Bekir'in kızı Esmâ'nın annesi putperesttir ve Hz. Muhammed (sav) Esmâ'ya annesiyle ilgilenmesi gerektiğini söyleyerek böyle bir bakış açısı sunmaktadır (Akt. Özafşar, ve ark., 2019b, s. 104). Bu örnekler, aile ilişkilerinde anne-babaya ve aile büyüklerine yaklaşım açısından insana yol gösterirken yaşlının konumuna ilişkin zemin hazırlaması açısından önem taşımaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de genç kuşakların aile büyüklerinin deneyim zenginliğinden faydalanmasına ilişkin örnekler de mevcuttur. Lokmân suresinin 13 ve 16-19. ayetlerinde Hz. Lokman'ın oğluna nasihatleri, ailede kültür ve değer aktarımı için bir örnek niteliği taşımaktadır :

"Hani Lokmân, oğluna öğüt vererek şöyle demişti: "Yavrum! Allah'a ortak koşma! Çünkü ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür... (Lokmân, öğütlerine şöyle devam etti:) Yavrum! Şüphesiz yapılan iş bir hardal tanesi ağırlığında olsa ve bir kayanın içinde yahut göklerde ya da yerin içinde bile olsa, Allah onu çıkarır getirir. Çünkü Allah, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır. Yavrum! Namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten alıkoy. Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir. Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah, hiçbir kibirleneni, övüngeyi sevmez. Yürüyüşünde tabii ol. Sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkini, şüphesiz eşeklerin sesidir!" (Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meali, 2011, ss. 454-455).

Ayette Hz. Lokman'ın çocuğuna sergilediği bir aktarım örneği sunulmaktadır. Bu örneklerden yola çıkarak aile büyüklerinin bilgi ve tecrübesiyle ailenin genç üyelerine katkı sunabileceğini, büyüklerin ve küçüklerin birbirleri üzerinde etki ve sorumluluklarının olduğunu söylemek mümkündür.

İslam kültür ve geleneği hem aile içinde hem yaşadığı toplumda yaşlının konumunu belirleyici bir etkiye sahiptir. Dezavantajlı durumuna rağmen sosyal aktivitelerine devam etmeye ve hayata katılmaya çabalayan insanlara gerekli özenin ve kolaylığın sağlanması için topluma sorumluluk yüklenmekte ve böyle bir düzenle yaşlılara sosyal hayatta yer açılmaktadır. Hz. Muhammed (sav), "Biriniz insanlara namaz kıldırarak olursa, hafif tutsun. Çünkü içlerinde zayıf olanı, hasta olanı, yaşlı olanı var. Kendi kendine namaz kıldığında ise (namazını) istediği kadar uzatsın." buyurarak insanlara birbirlerine karşı duyarlı davranmalarını tavsiye etmiş, (Akt. Özafşar, ve ark., 2019b, s. 285) başka bir hadiste "Merhamet etmeyene merhamet olunmayacağını" bildirerek bu konuda bir uyarı yapmıştır (Akt. Özafşar, ve ark., 2019b, s. 358).

Aile ve toplumun yaşlılık algısına bir boyut kazandıran bu örneklerle birlikte insanın kendi yaşlılığına ilişkin bakış açısına katkı sunan örnekler de mevcuttur. Bir hadiste insanın faydalı eylemlerinin hayat boyu devamı için motivasyonu sağlanmaktadır: "İnsanların en hayırlısı, ömrü uzun, ameli güzel olanıdır" (Nevevî, 2016, s. 138). Peygamberimiz, ilişkilerde kurulan karşılıklı dengeye dikkat çekmiş, yetişkin, genç, çocuk ve yaşlısıyla insanın her çağda iyi bir muamele hak ettiğini dile getirmiştir. Çocukları ve torunlarıyla olan ilişkisinde bunun bir örneğini sergileyen Peygamberimiz bu örneğiyle her kuşağa hitap etmiştir. Cemaate namaz kıldırırken bile torunlarına özenli davranmaya devam etmiş, secdeye vardığında torununu nazikçe yere bırakmış, secdeden kalkarken tekrar omzuna alarak namazına devam etmiştir. O omzunda torunuyla cemaate namaz kıldırarak bir dede olarak yaşlılığında çocuklarla kurduğu ilişki ile insanlığa model olmaya devam etmiştir. Ayrıca insanın hayatın içinde var olması, üretmesi, aktarması ve faydalı olması yaşam boyu teşvik edilmekte ve ona bu konuda kolaylıklar sağlanmaktadır. Örneğin Peygamberimiz, rahatsızlığı sebebiyle oturup kalkmakta zorlanan İmrân b. Huseyn'e "Ayakta kıl, gücün yetmezse oturarak, buna da gücün yetmezse yan yatarak kıl." tavsiyesinde bulunmuştur. Kendisi rahatsızlandığında da namazı oturarak kılmış, insanları bu konuda rahatlatmış ve yaşlılığında hayatın içinde var olmaya devam ederek bu konuda da bir örneklik sergilemiştir (Akt. Özafşar, ve ark., 2019, s. 18).

Kurumsal Bakımdan Yerinde Yaşlanmaya

Erikson (2014, ss. 183-184) yaşlıların gündelik hayatın telaşından ve geriliminden çekilmesini bilinçli bir tercih olarak nitelendirir ve bu durumun *yoğun katılımlı bir katılımsızlık hâli* olduğunu dile getirir. Bu bilinçli tercihin sebebi, rasyonel ve materyalist bir anlayıştan uzaklaşmak, rekabet ve yarıştan kendini korumaktır. Fakat bu noktada fark edilmesi gereken bir nüans vardır. Yaşlının bu tercihi ile çevresi tarafından dayatılan sosyal izolasyon birbirinden çok farklıdır. Onun bu bilinçli yaklaşımı hayata katılımının bittiği ya da yaşamdan geri çekildiği anlamına gelmez bilakis daha seçici ve anlamlı deneyimler söz konusudur. Tornstam'a göre (2011, s. 176) yaşlıların ilişkilerinde ve aktivitelerinde daha seçici bir tutuma girmesi, yakınları tarafından yanlış nitelendirilebilir. Hayattan çekildikleri ya da depresyonda oldukları gibi bir izlenim oluşturan bu durum bilakis yaşlılar için doğal bir süreçtir ve aşkınlık süreçleriyle alakalıdır. Bununla birlikte onların bu ihtiyacı hayatın içinde var olma ihtiyaçlarını ortadan kaldırmaz. Noronha'ya göre (2015, s. 16) yaşlılık döneminde bu ihtiyaca yönelik olarak kültürel ve manevi ilgi alanları bulmak ve sosyal katılım çok anlamlıdır. Gücü nisbetinde sorumluluklarına devam etmesi, insana zarifçe yaşlanma fırsatı sunar. Bu düşünceyi destekleyen birçok araştırma, yaşlılık döneminde sosyal hayattan soyutlanmadan toplumsal rolünü mevcut şartlara göre düzenleyerek gerçekleştirme devam edebilen kişilerin toplumdan dışlanmadıklarını göstermektedir. Sağlık sorunları olmasına rağmen meşguliyeti olan yaşlılar, yaşlılığın sorun odaklı algısından kendilerini koruyabilmekte ve kendilerini sağlıklı hissetmektedir. Buna karşın toplumsal hayattan tamamen çekilen kişilerin kendilerini sağlıklı ve yaşlı hissettikleri görülmektedir. (Abukan, 2014, ss. 75-78; Hotar, 2012, s. 21-22; Kalaycıoğlu, ve ark., 2003, s. 7). Toplumdan uzak, gözden irak huzurevleri ya da yaşlı bakım merkezlerinde katılım imkânsızlaşır, yaşlının hayattan çekilmesi bir dayatma hâlini alabilir. Bu bağlamda Karaca'nın (2010, ss. 56-66) elde ettiği veriler önem taşımaktadır. Huzurevinde yapılan araştırmada, yaşlıların yarısından fazlası mecburiyetten huzurevini tercih etmek durumunda olduklarını ve imkânları olsa kendi evlerinde kalmayı tercih edeceklerini bildirmişlerdir.

Yaşlıların ailedeki ve toplumdaki rollerine devam ediyor olmalarının onlar açısından taşıdığı önem genç kuşak için de geçerlidir. Çocukların ve gençlerin, ailenin yaşlı büyüklerine her zamankinden fazla ihtiyacı vardır. Kadın her çağda olduğu gibi yine işinin başında topluma katkı sunmaktadır. Geleneksel toplumda tarlada çalışan kadınlar bu kez modern toplumda mesaisinin başındadır. Eskiden dede ve ninesinin sorumluluğunda olan çocuklar ise kurumsal hizmet ya da bakıcı desteği alarak bu ihtiyacı karşılamaktadır (Bakırcıoğlu, 2012, s. 1470). Zira hiçbir profesyonel destek ya da kurumsal bakım yaşlı büyüklerin aile kurumuna katkısının yerini tutmamaktadır. Büyükler çocuklara, çocuklar da büyüklere ihtiyaç duyarken bu aynı zamanda toplumsal bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte Erol ve Cansever (2016, s. 1138) ile Öz'e (2002, ss. 25-26) göre, ilk sosyal tecrübelerini ailede yaşayan çocuk için aile içindeki ilişkiler ve yaşlıya sergilenen tutum, çocuğun bakış açısını belirler. Aile içinde yaşlının konumu ve yaşlının genç kuşaklara yaklaşımı çocuğun yaşlılık algısı üzerinde önemli etkenlerdir. Bu bağlamda aile ilişkilerinin nitelikli bir boyut kazanması açısından faydalı veriler sağlayan bir araştırmasında Kağıtçıbaşı (2010, ss. 420-424) aile modellerini karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. Özerk-ilişkisel benlik bağlamında sağlıklı aile modellerinde bireyin aile bağlarını dengeli bir şekilde sürdürmesi esas alınırken aynı zamanda özerkliği de desteklenir. Ailedeki ve toplumdaki değişim karşısında esnek bir bakış açısı hakimdir. Bireysel bağımsızlığı ve gelişimi destekleyen, gereğinden fazla özerklik ya da bağımlılık yerine herkesin kendi rolüne devam etmesine imkan veren aile bağları ailenin her ferdi için işlevseldir. Kopuk ya da bağımlı bir ilişki yerine aile üyeleri arasındaki güçlü bağlar aileyi huzurlu kılar.

Hâl böyleyken insan hayatının ilerleyen evrelerinde bazı kritik dönemlerde ilişkilerdeki dengeyi kurmak zorlaşabilir. Aile içi ilişkilerin mevcut şartlara göre yeniden düzenlenmesi gereken bu durumlarda denge esas alınmalı, mümkün olduğunca bağımlılık geliştirilmemelidir. Örneğin yaşlılık eşini kaybeden aile büyüğüne destek olmak için yeni düzenlemeler yapılırken onların karar verme ve sorumluluk alma gibi tüm rolleri yetişkin çocuklar tarafından üstlenildiğinde bağımlılık içeren ilişkiler geliştirilebilir ve bu durum tüm aile için yıpratıcı süreçlere yol açabilir. Aynı durum bakım merkezlerinde yaşayan yaşlılar için de geçerlidir. Yaşlılık evresinde şartlar el verdiğince kişinin karar ve sorumluluk alma süreçlerinde hayatının öznesi olmaya devam etmesi çok büyük önem taşımaktadır. Aile bağlarında dengeli ilişkiler bu gibi kritik zamanlarda doğru adımlar atmaya gerektirmektedir. Özmeye'ye göre (2017, ss. 1-3) bu bağların zayıflamasının önemli nedenlerinden biri, bağımsızlığı önceleyen bireyselleşme kültürünün etkisi ile oluşan sorun odaklı yaşlılık algısı ve aile büyüklerinin yaşlandıkça ailenin diğer üyelerinin özgürlüğünü kısıtladığına ilişkin ön yargılardır. Küreselleşmenin etkisiyle Türkiye için de bir tehdit hâlini

alan bu düşünce, yaşlıların devletin sorumluluk alanına girmesi yönünde fikirlerin gelişmesine sebep olmaktadır. Buna karşın yaşlıların refah düzeyini artıran bakım hizmetleri yaygınlaştıkça bireylerde sorumluluk duygusu azalmakta ve geniş aile bağları zayıflamaktadır. Özmete'nin bu tespiti ile birlikte yaşlıların da tüm sorumluluklarının bakım görevlileri tarafından üstlenildiği düşünülürse aile bağlarını güçlendiren her sorumluluğun kurum tarafından karşılanması söz konusu olmaktadır. Kimsenin birbirine ihtiyaç duymadığı bu sistem çok konforlu gibi görünse de yaşlısından çocuğuna herkes için yalnızlık ve birçok değerden mahrumiyete sebep olmakta, toplumdaki her kuşağın psikolojik iyi oluş sürecini olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda Aydınbaş'ın (2021, s. 282) araştırmasına göre huzurevlerinin yaygınlaşması, ölümü beklemekten daha iyi bir imkanı kalmayan yaşlıların ve suçluluk duygusu yaşayan yetişkin çocukların artması anlamına gelebilir. Ayrıca birçok huzurevinde başvuru koşulları arasında bilişsel sağlığın yerinde olması beklenmekte ve yaşlılar sağlıklı olarak kabul edildikleri huzurevlerinde kısa bir süre sonra sağlıklarını kaybetmekte, alzaimer ve demans gibi hastalıklar baş göstermektedir. Bütün sorumluluklarının kurum tarafından üstlenilmesi onlara inisiyatif alanı bırakmamakta, ilaç saatleri dahi ayarlanıp hazır olarak önlerine sunulmakta, yemekleri ve bakım hizmetleri sağlanmaktadır. Ufak gibi görünse de hayatının öznesi olmasında insanı ayakta tutan bu sorumluluklar bir süre sonra istense de yapılamaz hâle gelmekte ve başkalarının bakım ve hizmetine bağımlılık oluşturmaktadır. Amaç, sorumluluk ve meşguliyetin bitmiş olması, aile, komşu, çarşı, pazar, park, cami gibi toplumla bağlantı kurulabilecek imkânlardan kopulması sonucu yaşlılar kendilerine konfor kılıfında sunulan ölümü bekleme odalarında, giderek bozulan sağlıklarına direnmeden, ömürlerini doldurmayı beklemektedir. Bu ifadeleri yumuşatarak dile getirmek durumun vahametini hafifletmeyeceği gibi konunun anlaşılmasını da önleyeceği için açık ve net olarak belirtmekten çekinilmemiştir. Bu bağlamda birçok araştırmada olduğu gibi Dörter'in (2014, s. 90) bulguları bu düşünceleri desteklemekte, evinde yaşayan yaşlıların huzurevinde yaşayan yaşlılara göre psikolojik, sosyal ve kültürel çevresinden memnun olma durumu açısından çok daha iyi durumda olduklarını göstermektedir. Evinde yaşayan yaşlılar kendilerini daha mutlu hissetmekte ve fikirlerinin daha çok önemsendiğini düşünmektedir. Ayrıca kendilerini daha az yalnız hissetmekte, daha fazla sosyal faaliyete katılmakta, yakın arkadaş ve akraba çevresi ile daha çok etkileşim kurmaktadır. Bununla birlikte Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020) verilerine göre yaşam memnuniyeti araştırması yaşlı insanların en önemli mutluluk sebebinin %71,4'ünü aileleri, %13,7'ünü çocukları, %4,9'unu torunları ve %4,7'sini eşleri oluşturmaktadır. Fakat buna rağmen huzurevinde ailesinden, torunlarından uzakta yaşamak durumunda kalan yaşlılar çoğalmakta, her geçen gün kurumsal hizmete yönelen insanların sayısı artmaktadır. 2002'den 2020 yılına kadar huzurevinde kalan yaşlı sayısı 2,8 kat artmıştır. Bu çelişki ne yazık ki modern çağın yaşlılarının çok da fazla seçeneklerinin olmadığını göstermektedir.

Toplumlar yaşlısı için kendi kültürel dokusu ile örtüşen politikalar üretmek, destek çeşitlerini artırmalı ve yaşlısını ömrü boyunca kendi evinde, aidiyet hissettiği bağlılıklarından izole etmeden mutlu ve rahat bir şekilde ağırlayabilmelidir (İmamoğlu, 2015, ss. 105-111). Dünya, yaşlanan nüfusu karşısında yaşlısına vereceği hizmetlerin yanı sıra onun potansiyelinden nasıl yararlanılabileceğine yönelmekte, kurumsal bakım hizmetinin olabildiğince ileri yaşlarda verilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Bu bakış açısıyla oluşan fikirlerden biri olarak yerinde yaşlanma/ *aging in place*, sosyal, ekonomik ve bireysel faydalar sağlamak ve pratikteki uygulamaları yaygınlaştırmaktadır (Durdubaş, 2019, s. 492). Yaşlıların ikamet değiştirmek zorunda kalmadan kendi evinde yaşamını sürdürmesi "yerinde yaşlanma" kavramıyla ifade bulmaktadır. (Kalınkara & Arpacı, 2013, s. 54). İnsanın yaşam boyu bağımsız olarak ya da destek alarak kendi evinde yaşamayı, gereksinimlerinin evinde karşılanması ve alacağı hizmetin eve taşınması gibi çözümler içeren yerinde yaşlanma, yaşlıların başka imkânlar varken bakımevlerine yerleştirilmesinin önüne geçmeyi amaçlar (Bakırcıoğlu, 2012, s. 1470). Yaşlıların yaşam şartlarının iyileştirilmesi ekseninde gelişen "Geriatride yaşam kalitesi" yaklaşımına göre her birey hayatının başından sonuna kadar biricik ve özeldir. Kişisel ve toplumsal süreçlerin etkisiyle yaşlılık süreci her birey için özeldir (Arslan & Gökçe-Kutsal, 1999, ss. 174-177). Buna karşın her bireyin yaşlılık evresine kadar alışageldiği bir düzeni vardır ve o düzenin dışında her tür değişiklik yaşlıyı rahatsız edebilir. Kendi fiziki ve sosyal çevresinden kopup değişik bir ortama taşındığında sarsılabilen yaşlılar için kendi evlerinde yapılacak fiziki iyileştirmelerle ve gereken hizmetlerin eve götürülmesiyle yerinde yaşlanma uygulamaları bugün dünyanın benimsediği model olarak karşımıza çıkmaktadır (İmamoğlu, 2015, ss. 105-111). Kişinin evi, ilişki kurduğu, bağlandığı, anlam yüklediği, kimliğini inşa ettiği, aidiyet hissettiği yerdir (Göregenli, 2010). İnsanın mekânla ilişkisi; inanç, değer, tutum, dünyayla, insanlarla ve hayatla ilişkiler gibi birçok boyut ile bütünlük içerisindedir ve bu ilişkiler bütünlüğünde insanın mekânla olan ilişkisi "yer kimliği" kavramıyla açıklanır (Proshansky, 1978, s. 147). Yaşlılıkta bu bütünlük duygusunun önemi artmakta, kişi evinde kendini güvende hissetmektedir. Bu güven duygusu sağlık, aile bağları, bağımsızlık ve sosyal ilişkiler açısından hayat kalitesinin artması anlamını taşımaktadır. Yaşlının yaşadığı ve hatıralar biriktirdiği evi, komşuları, bulunduğu muhit, çevre ve orada yaşadığı deneyimleri ile bir bütündür. Bu bütünlük içinde yerinde yaşlanma tüm avantajları sebebiyle yaşlının psikolojik iyi oluş düzeyini artırmaktadır (Kalınkara & Arpacı, 2013, s. 54). Buna karşın Şenol ve Erdem'in (2017, s. 47) yaşlıların huzurevi algılarını ortaya koymaya çalıştıkları araştırmada, insanların yaşları ilerledikçe ailelerinden ve evlerinden uzakta yaşamak istemedikleri ve huzurevine ilişkin oldukça negatif duygular hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte birçok araştırma, kişinin psikolojik iyi oluş süreci açısından evde sağlık hizmetlerinin olumlu yansımalarını göstermektedir. Kim ve Park'ın (2013, s. 292) bulguları, bakıma ihtiyacı olup evde tedavi gören hastaların psikolojik iyi oluş ve yaşam kalitesi düzeyinin hastanede tedavi gören benzer durumdaki hastaların durumuna oranla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Birçok araştırmanın bulguları benzer noktalara işaret ederken yaşlının hayattaki rollerine devam etmesi ve psikolojik sağlığının korunması için aile ve yakın çevreyle ilişkiler en temel ihtiyaçtır (Beğler & Yavuzer, 2012, s. 3). Öte yandan Öz (2002, ss. 25-26) bireyin bağ kurma, sevgi ve aidiyet duygusu ve ihtiyacının yaşlılık ya da çocukluk fark etmeksizin her evrede yaşam boyu sürmekte olduğuna dikkat çeker. Modernleşmenin etkisiyle yeni kuşakların yaşlılara karşı algı ve bakış açıları ne kadar değişirse değişsin sevgiye duyulan ihtiyaç ve aile bağları her çağda, hayatın her evresi için geçerlidir.

Genç kuşaklara rol modeli olması gereken yaşlıları hayattan çıkararak hayat, yaşlılık ve ölümün anlamlandırılmayacağını dile getiren Erikson (2014, ss. 174-175) insanın yaşamının son döneminde -sözde rahatlık ve bakım için- kurumlarda hayattan izole edilmiş olarak yaşamasına gönüllü el vermez ve bu sebeple huzurevlerini "bu dünyanın dışı" olarak nitelendirir ve bir öneride bulunur. Şehirde ulaşımı kolay, güvenli ve nitelikli parkların olması ve bu parklarda yaşlılar için yerleşim alanlarının bulunması onun bir arzudur. Böylece yaşlılar hayatın içinde, insanlarla birlikte, yakınlarının ziyaretini kabul edebilecekleri, birlikte yürüyüş ve çeşitli aktiviteler yapabilecekleri bir mekânda yaşama imkanı bulabilirler. Genç kuşaklar da onların bilgeliğinden yararlanabilir. Mimari yapı ve kentsel tasarımların yaşlıların

fiziksel yeterliliklerine ve hayata katılmalarına uygun olarak tasarlanması bir gereklilik olarak kendini göstermektedir. Bu bağlamda yaşlılarla birlikte, hamile, engelli, çocuk fark etmeksizin herkesin kullanımına uygun konut imkanı veren evrensel tasarımın önemi ortaya çıkmaktadır. Ostroff'a göre (2010), insanlar yaşlansa da evlerinde herhangi bir düzenleme yapmaya gerek bırakmayacak bu tasarımlar mevcut şartlarıyla yaşlıların kullanımına uygundur çünkü evrensel tasarıma uygun olarak hazırlanmış ev ya da her ürün kapsayıcı, engelsiz ve herkes için kullanışlıdır (Akt. İmamoğlu, 2015, s. 9). Kalache de (2009, s. 1) buna benzer bir uygulama olan Yaşlı Dostu Toplumdan söz eder. Dünyada uygulamalarına rastlayabileceğimiz bu modelde her yaşlının bireysel yeterliliğini en işlevsel şekilde kullanabileceği fiziksel ve sosyal şartların sağlandığı, aktif ve uyumlu yaşlanma imkanı veren bir yaklaşım mevcuttur. Bu bağlamda Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 2005'de yaşlı dostu kent yaklaşımını başlatarak; sosyal hayata katılım ve buna uygun tasarlanmış yapı, mekân, konut ve ulaşım imkânı, rehberlik ve iletişim, toplum bilinci ve desteği, işgücü ve vatandaşlık görevlerine katılım gibi şartlara bağlamıştır. Bu şartların aktif şekilde işlenmesine fırsat veren bir sistem kurulması yaşlı dostu kent olabilmenin ön koşuldur. Bu konuda birçok farkındalık çalışması yapılan Türkiye'de, 2015 yılında Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu düzenleyen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, özel sektör, yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları ve yetkilileri ile bu alanda bilimsel araştırmalar yapan birçok akademisyeni bir araya getirmiştir. Bursa Büyükşehir Belediyesi ve Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği'nin katkılarıyla gerçekleşen sempozyumda, mevcut araştırma ve uygulamalar paylaşılarak yaşlılara yönelik kaliteli yaşam koşulları için disiplinler arası yaklaşımlar ortaya konmuştur (Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu, 2015, ss. 25-26). Sosyal, fiziksel ve psikolojik boyutları bakımından yaşlının yaşam kalitesi ve yerinde yaşlanma üzerine oluşturulacak politikalar disiplinler arası çalışmalarla mümkündür (Beğer & Yavuzer, 2012, s. 3). Dünyadan yaşlı dostu yeni yaklaşımlar ve örnek uygulamaların ülkemize adapte edilmesi için yerel yönetimlerin üzerine büyük sorumluluk düşmektedir. Mahalle ve sokaklarda uygun fiziksel şartların ve ulaşım kolaylığının sağlanması, yaşlı bireylerin kullanımına uygun ekonomik konut seçeneklerinin sunulması, sağlık ve destek hizmetleri verilmesi, sosyal faaliyetler imkanları sağlanması, acil durumlarda devreye girecek planlamaların yapılması açısından yerel yönetimler kendi üzerine düşeni yapmalıdır. Sürdürülebilir yerinde yaşlanma için şimdiki ve gelecek nesillerin sosyal, ekonomik ve çevresel açıdan uygun şartlara erişimi sağlanmalıdır (Kalınkara, 2017, ss. 246-247). Türkiye'de son yıllarda evde bakım hizmet yönetmeliği, evde sağlık hizmetinin başlatılması ve evde bakım ücretinin ödenmesi gibi gelişmeler umut vaat etmektedir. Buna karşın bu imkanların, günlük yaşam aktivitelerine yönelik hizmetler, profesyonel bakıcı ve psiko-sosyal destek hizmetlerini kapsamama durumu, yerinde yaşlanma uygulamalarının önündeki engellerden bazılarıdır (T. C. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2012, s. 12).

Sonuç ve Öneriler

Toplumun bir ağaç metaforuyla açıklayacak olursak yaşlılar o ağacı toprağa bağlayıp ayakta tutan köklere benzetilebilir. Kökler ağacı ayakta tuttuğu gibi aynı zamanda hayatta kalması için ihtiyaç duyduğu besini de sağlar. Yaşlılar da toplumun kültürle bağını kurarak toplumun değerlerini ayakta tutar ve kültürel aktarım ile toplumun devamlılığını mümkün kılar. Kültürel hafızanın önemli bir unsuru olan yaşlılar, ait oldukları toplumdaki konumlarını yitirdiklerinde, kuşaklararası zincirde oluşacak kopukluk, o toplumda telafisi olmayan bir hafıza kaybına sebep olabilir. Zira kadim kültür ve değerler, kuşaktan kuşağa bu zincirle günümüze kadar aktarılabilmektedir. Kültürün son tanıkları ile yeni kuşaklar arasındaki bağların zayıflaması değerlerin niteliğini aşındırabilir. Bu aşınma toplumsal bütünlük ve uyumun da zayıflamasına sebep olabilir. Gündelik yaşamda karşılık bulamayan değerler, eğitimde ancak kavramsal boyutta sürdürülebilir ve bir "ahlak bilgisi"nden öteye geçemez. Topluma özgün milli, manevi ve insani değerlerin algısı, pratiği ve dolayısıyla niteliği değişerek kuşaklararası önemli farklılıklar gösterebilir. Bu sebeple yaşlılık olgusu ve konum arayışı, sosyal değişim ve demografik dönüşüm sürecinden geçmekte olan günümüz toplumlarının, üzerinde durması gereken en önemli sosyal politika konularından biri olmalıdır. Toplumların varlığı ve bekası o toplumun yaşlılarının ailedeki ve toplumdaki konumları ile yakından ilişkilidir. Her toplum, yaşlısının ailedeki ve toplumdaki rolünü en işlevsel şekilde gerçekleştirmesi için gelenek ile günümüz şartlarını birlikte değerlendirmeli ve uygun çözümler ortaya koyabilmelidir.

Yaşlıların refah seviyesini yükseltmek amacıyla alınacak önlemler açısından kurumsal hizmet, ilk örneğini Selçuklular'da Darürreha'da gördüğümüz ve Osmanlı'da Darülaceze gibi kurumlarla devam eden gelenekte olduğu gibi kimsesiz, ihtiyaç sahibi, engelli ve yaşlı insanların korumak amacıyla zaruri ihtiyacı karşılamaya yönelik olmalıdır. Bu ihtiyaç karşılanırken de insanların hayata katılım hakkı ellerinden alınmamalıdır. Hayatın ve şehrin içinde, çarşı, pazar, okul, cami, eğitim, kültür, sanat faaliyeti gösteren sivil toplum örgütleri ve sosyal tesisler gibi imkânlara yakın yerlerde konaklaması, yaşlının gelişim görevlerini uyumlu ve sağlıklı bir şekilde yerine getirmesi açısından önem taşımaktadır.

Yaşlının toplum içerisindeki rollerini dengeli bir zeminde gerçekleştirebilmesi amacıyla sürdürülebilir yerinde yaşlanma için sosyal, ekonomik ve çevresel koşulların uygun hâle getirilmesi, yaşlılara çocuklarıyla yakın evlerde yaşama ve geniş aile geleneğini ailevi bağlar açısından yaşatma fırsatı verebilir. Bu bakımdan evde bakım hizmetlerinin yaygınlaşması, hizmet alınan kurumların ulaşılabilirliği, Dünyadan yaşlı dostu yeni yaklaşımların ve örnek uygulamaların ülkemize adapte edilmesi, yaşlı bireylerin kullanımına uygun ekonomik konut seçeneklerinin sunulması, mahalle ve sokaklarda uygun fiziksel şartların ve ulaşım kolaylığının sağlanması, sağlık ve destek hizmetleri verilmesi, sosyal aktivite imkânları sağlanması, acil durumlarda devreye girecek planlamaların yapılması, yerinde yaşlanmayı mümkün ve sürdürülebilir kılabilir. Bu tespitler ışığında şehir planlama, mimarlık, toplu taşıma sistemleri gibi alanlarda araştırma yapan bilim insanlarının da sürdürülebilir yerinde yaşlanma konusundaki farkındalıkları artırılmalı ve çözüm odaklı önerileri değerlendirilmelidir.

Sürdürülebilir yerinde yaşlanma ailenin büyüklüğü, dedelik ve ninelik rolleriyle kendi varlıklarına anlam katarken, çocuklarının ve torunlarının hayatına da önemli katkılar sunabilir. Yeni kuşaklara kültürel aktarım yapmak, gönüllülük esasına dayalı projelerde yer almak, bilgi ve deneyim zenginliklerini gençlerle ve çocuklarla paylaşmak, öğretmek ve öğretirken öğrenmek, torun yetiştirmek, yaşlının kendisi ve yaşadığı toplum için önemli katkılardır. Nitelikli aile bağları ile aile büyüklerinin rollerini gerçekleştiriyor olması, toplumsal uyum, istikrar ve kültürel mirasın korunması açısından bir ihtiyaçtır. Bu bağlamda yaşlılık kavramı ve genç kuşakların konuya ilişkin algısı açısından eğitimin gücünden yararlanılmalı, sosyal değişim sürecinde kültürel dokuya uygun kontrollü bir geçiş sağlanabilmelidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declares no conflict of interest.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Abukan, B. (2014). *Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramına göre kendini gerçekleştirme ve bilgelik ilişkisi: Yaşlılar üzerinde bir araştırma*. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Adler, A. (2000). *Yaşamın anlam ve amacı*. (K. Şipal, Çev.). Say Yayınları.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020a). *DSÖ: "Türkiye huzurevleri ve bakım kuruluşlarında alınan önlemlerle dünyaya örnek oluyor"*. <https://ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/haberler/dso-turkiye-huzurevleri-ve-bakim-kuruluslarinda-alinan-onlemlerle-dunyaya-ornek-oluyor/>. Erişim Tarihi: 03.05.2020.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020b). *Yaşlı nüfusun demografik Değişimi (2020)*. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/45354/yasli-nufus-demografik-degisimi-2020.pdf>. Erişim Tarihi: 24.03.2020.
- Anadolu Ajansı. (2019). *Almanya'da yaşlı adamın öldüğü 8 yıl sonra anlaşıldı*. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/almanya-da-yasli-adamin-oldugu-8-yil-sonra-anlasildi-433501.html>. Erişim Tarihi: 01.09.2019.
- Altan, S., & Tarhan, S. (2018). Büyükanneden toruna: Yaşamboyu öğrenme sürecinde değer ve beceri aktarımı. *Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 26–42.
- Arslan, Ş., & Gökçe- Kutsal, Y. (1999). Geriatriye yaşam kalitesinin değerlendirimi. *Turkish Journal of Geriatrics*, 2(4), 173–178
- Aytaç, I. A. (1998). Intergenerational living arrangements in Turkey. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 13(3), 241–264. [CrossRef]
- Aydınbaş, E. (2021). *Kuşaklararası manevi güçlenme eğitimi programı: Çocuklar ve yaşlılar ile uygulama örneği*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik eğitim ve psikoloji sözlüğü*. Anı Yayıncılık.
- Beğler, T., & Yavuzer, H. (2012). Yaşlılık ve yaşlılık epidemiyolojisi. *Klinik Gelişim*, 1–3.
- BBC News. (2020). *Koronavirüs: İngiltere'de çok sayıda yaşlı evlerinde tek başına öldü, cesetleri iki hafta sonra bulundu*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52961928>. Erişim Tarihi: 08.06.2020.
- Ceylan, H. (2015). Sosyal değerden topluma sosyal soruna yaşlılık: Geleneksel toplumdan modern topluma değişen yaşlılık algısı. H. Ceylan içinde. *Modern hayat ve yaşlılık* (ss. 25–54). Nobel Yayıncılık.
- Ceylan, H. (2018). Kırgız toplumunda yaşlılık ve yaşlının sosyal statüsü. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 507–519.
- NTV(2021). *Norveç bunu tartışıyor: Başkentteki apartman dairesinde 9 yıldır ölü olan bir kişinin cesedi bulundu*. https://www.ntv.com.tr/dunya/norvec-bunu-tartisiyor-baskentteki-bir-apartman-dairesinde-9-yildir-olu-olan-bir-kisinin-cesedi-bulundu,vTywR_feG022YUud5Q58nw. Erişim Tarihi: 09.04.2021.
- Dörter, S. S. (2014). *Huzurevinde ya da yerinde yaşlanmayı tercih eden yaşlı bireylerde yaşadıkları çevre ile yaşam kalitesi arasındaki ilişki*. Haliç üniversitesi.
- Durdubaş, K. (2019). Sosyal belediyecilikte aktif yaşlanma ve yerinde yaşlanma uygulamaları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(39), 491–511.
- Erikson, E. H. (2014). *İnsanın sekiz evresi*. (G. Akkaya, Çev.). Okuyan Us Yayınları.
- Erol, P. Ö., & Cansever, B. A. (2016). Çocuğun dinsel toplumsallaşma sürecinin aile kurumu bağlamında incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 1133–1139.
- Fry, C. L., Dikerson-Putman, J., Draper, P., Ikels, C., Keith, J., & Glascock, A. (1997). Culture and the meaning of a good old age. J. Sokolovsky içinde. *The cultural context of aging: Worldwide perspectives* (s. 99–124). Greenwood Publishing Group.
- Göregenli, M. (2010). *Çevre psikolojisi: İnsan-mekân ilişkileri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Hökelekli, H. (2011). *Değerler psikolojisi ve eğitimi*. Timaş Yayınları.
- Hotar, N. (2012). *Kuşaklararası dayanışma ve aktif yaşlanma empozyumu bildirileri*, (s. 17–24). Ankara.
- İmamoğlu, E., Küller, R., İmamoğlu, V., & Küller, M. (1993). The social psychological worlds of swedes and Turks in and around retirement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 24(1), 26–41.
- İmamoğlu, V. (2015). İleri yaşlardaki Türklerin yaşam çevreleri ve daha iyi bir yaşam için öneriler. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 32(1), 105–119.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, aile ve insan gelişimi kültürel psikoloji*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kalache, A. (2009). Towards age-friendly societies: From research to policy, from policy to society. *International Journal of Integrated Care*, 9(5), 1-2. [CrossRef]
- Kalaycıoğlu, S., Tol, U. U., Küçükural, Ö., & Cengiz, K. (2003). *Yaşlılar ve yaşlı yakınları açısından yaşam biçimi tercihleri*. Türkiye Bilimler Akademisi Raporları.
- Kalınkara, V., & Arpacı, F. (2013). Yerinde yaşlanma. *VII. Ulusal Yaşlılık Kongresi*, (ss. 54–60). Karabük Üniversitesi.
- Kalınkara, V. (2017). Yaşlanan kentler: Kentsel alanda aktif yaşlanmayı destekleyecek kapsayıcı tasarım ve ergonomi. *Toplum ve Demokrasi*, 11(24), 229–248.
- Karaca, F. (2010). Huzurevinde kalan yaşlıların hayata bakış açıları ve gelecekle ilgili beklentileri. *Aile ve Toplum Dergisi*, 21(21), 50–72.
- Kılıç, R. (2005). Küreselleşme ve değer ilişkisinde dinin yeri. *Felsefe Dünyası*, 2005/1(41), 79–90.
- Kim, B. H., & Park, H. (2013). Comparison in spiritual well-being and quality of life between hospital and home hospice patients. *Journal of Korean Academy of Community Health Nursing*, 24(3), 292–301. [CrossRef]
- Diyanet İşleri Başkanlığı(2011). *Kur'an-ı Kerim meali* (H. Altuntaş & M. Şahin, Çev.). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Liang, J., & Luo, B. (2012). Toward a discourse shift in social gerontology: From successful aging to harmonious aging. *Journal of Aging Studies*, 26(3), 327–334. [CrossRef]
- Madani, D. (2020). *Dan Patrick on coronavirus: 'More important things than living'*. <https://www.nbcnews.com/news/us-news/texas-lt-gov-dan-patrick-reopening-economy-more-important-things-n1188911>. Erişim Tarihi: 06.04.2020.
- Nevevi (2016). *Riyâzü's- Salihin Metin ve Çeviri 1*. (D. İ. Başkanlığı, Dü.) 2020. https://webdosya.diyaret.gov.tr/hadis/UserFiles/Document/riyazussalihin_cild_1.pdf. Erişim Tarihi: 29.06.2021.
- Noronha, K. J. (2015). Impact of religion and spirituality on older adulthood. *Journal of Religion, Spirituality and Aging*, 27(1), 16–33. [CrossRef]
- Okumuş, E. (2009). Toplumsal Değişme ve din. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(30), 323–347.
- Öz, F. (2002). Yaşamın son evresi yaşlılık: Psikososyal açıdan gözden geçirme. *Kriz Dergisi*, 10(2),17–28. [CrossRef]
- Özafşar, M. E., Ünal, İ. H., Ünal, Y., Erul, B., Martı, H., & Demir, M. (2019a). *Hadislerle İslam III*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Özafşar, M. E., Ünal, İ. H., Ünal, Y., Erul, B., Martı, H., & Demir, M. (2019b). *Hadislerle İslâm IV*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Özbay, F. (2011). Akrabalık ve Komşuluk ilişkileri. S. F. Mustafa Turğut içinde. *Türkiye aile yapısı araştırması tespitler, öneriler* (s. 55–89). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Özmete, E. (2017). *Türkiyede kuşaklararası dayanışmanın değerlendirilmesi*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Proshansky, H. (1978). The city and self-identity. *Environment and Behavior*, 10(2),147–169.
- Resnick, L. B. (1987). The 1987 presidential address: Learning in school and out. *Educational Researcher*, 16(9),13–20.
- Seligman, M. E. (2007). *Öğrenilmiş iyimserlik* (S. Kunt, Çev.). HYB Yayınları.
- Şenol, D., & Erdem, S. (2017). Yaşlılık ve yaşlı kadınlarda huzurevi algısı: Nitel bir araştırma. *Kırkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 31–50.
- Somé, M. P. (1994). *Of water and the spirit : Ritual, magic, and initiation in the life of an African shaman*. Putnam.
- The Associated Press (2020). *New York reports over 1,700 previously undisclosed deaths at nursing homes and adult care facilities*. <https://www.cbsnews.com/news/coronavirus-deaths-new-york-nursing-homes-adult-care-facilities-covid-19/>. Erişim Tarihi: 05.05.2020.
- Togoh, I. (2020). *Spain: Elderly Care Home Residents Found Dead In Their Beds As Coronavirus Toll Worsens*. <https://www.forbes.com/sites/isabeltogoh/2020/03/24/spain-elderly-care-home-residents-found-dead-in-their-beds-as-coronavirus-toll-worsens/?sh=321e9dcf6670>. Erişim Tarihi: 24.03.2020.
- Tornstam, L. (2011). Maturing into gerotranscendence. *Journal of Transpersonal Psychology*, 43(2),166–180.
- Tufan, İ., & Yazıcı, S. (2009). Yaşlılıkta kuşaklararası ilişkiler. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 20(1), 47–52.
- Türkiye Aile Yapısı Araştırması. (2014). *Türkiye aile yapısı araştırması tespitler öneriler*. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/31612/mod_resource/content/0/taya2013trk.pdf. Erişim Tarihi: 15.07.2020.
- T. C. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2012). *Türkiye'de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı uygulama programı*. <http://www.yasliliksurasi.gov.tr/yayinlar.html>. Erişim Tarihi: 24.03.2020.
- Uchida, Y., Norasakkunkit, V., & Kitayama, S. (2004). Cultural constructions of happiness: Theory and empirical evidence. *Journal of Happiness Studies*, 5(3), 223–239. [CrossRef]
- Wolf, D. A., & Aykan, H. (2000). Traditionality, modernity, and household composition: Parent-child coresidence in contemporary Turkey. *Research on Aging*, 22(4), 359–421.
- World Health Organization (2002). *Definition of an older or elderly person*. <http://www.who.int/healthinfo/survey/ageingdefnolder/en/>. Erişim Tarihi: 25.03.2020.
- Yaşlı dostu kentler sempozyumu (2015). *Yaşlı dostu kentler sempozyumu bildiri kitabı*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.